

40 GODINA OD USPOSTAVE RIJEČKO-SENJSKE NADBISKUPIJE I METROPOLIJE

RASPRAVE I ČLANCI

Mons. Mile Bogović

POVIJESNI KORACI PREMA OSNIVANJU METROPOLIJE

Mons. dr. sc. Mile Bogović, gospičko-senjski biskup
UDK: 282[27:262.3 RIJEČKA METROPOLIJA]
(497.5-3)(091)
Pregledni rad

Autor prikazuje teškoće koje su priječile Rijeci postati regionalnim središtem. Obalni smještaj pružao je Rijeci otvoren pristup morskim putovima, a okruženost planinskim lancima priječila joj je povezanost na kopnenoj strani. Takav položaj bio je glavni razlog što je Rijeka bila više stoljeća pogranično područje. S vremenom su uspostavljene veze koje su išle u prilog njezinu središnjem položaju u društvenom i crkvenom smislu.

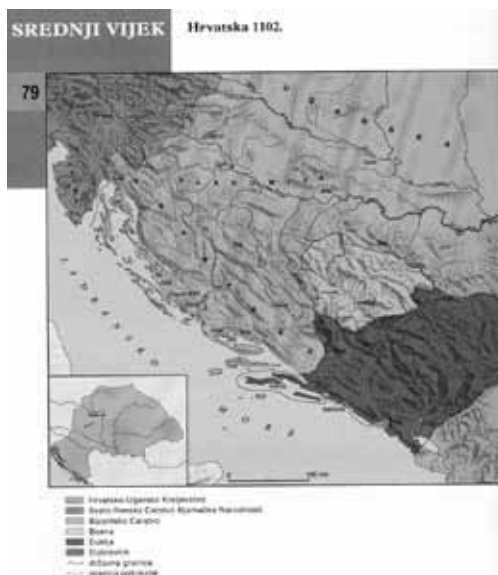
Riječki arhidakon imao je u vrijeme habsburške vlasti jaku podršku u jačanju svoje crkvene autonomije prema svome biskupu u Puli, mletačkom podaniku. Pokušaji osnivanja biskupskog sjedišta u Rijeci oko 1610. i nakon Bečkog kongresa 1815. nisu uspjeli. Biskupija je osnovana 1925., kad je Rijeka bila pod talijanskom vlašću. Budući da ju je nakon Drugog svjetskog rata talijanski biskup napustio, davana je ona u administraciju susjednim biskupima, a od 1951. do 1969. senjskom biskupu. Godine 1969. postaje nadbiskupijsko i metropolitansko središte.

Ključne riječi: Riječko-senjska nadbiskupija i metropolija, Riječka nadbiskupija i metropolija, Senjska biskupija, Senjska i Modruška biskupija, Riječka biskupija, Krčka biskupija, Pulska i Porečko-pulska biskupija.

* * *

1. Prevladavanje vlastitosti pograničnog područja

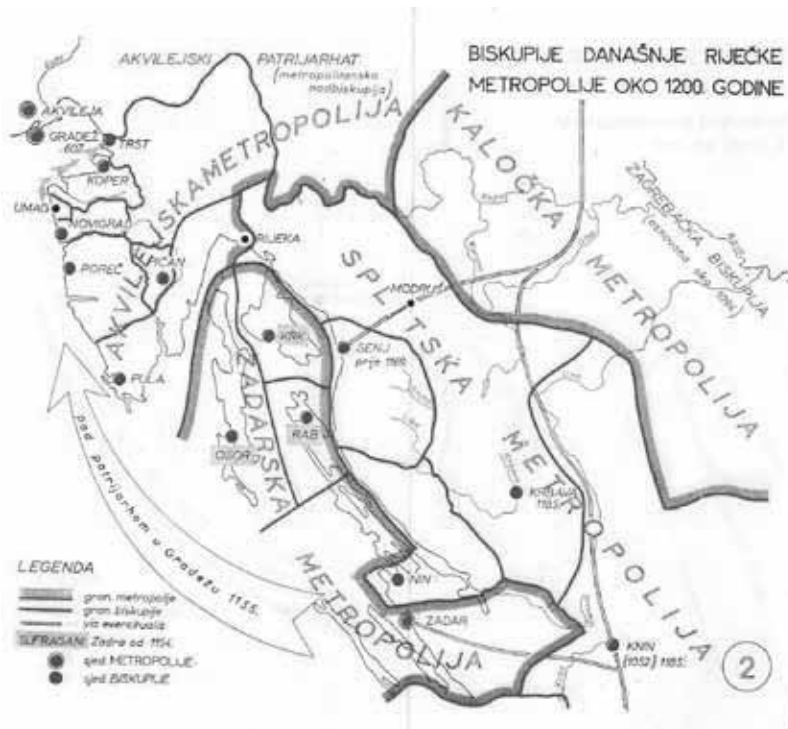
Rijeka po svom zemljopisnom smještaju ima danas položaj središta šireg okruženja. Mediteran je na tom mjestu ušao duboko u europsko kopno. Nalazi se na pragu srednje Europe, a nije mnogo udaljena od Panonije i Podunavlja. No na putu prema središnjem položaju trebalo je prevladati njezinu kopnenu izoliranost. Učka joj je zatvorila kopneni put prema Istri i italskom poluotoku, a Gorski kotar otežavao je vezu s Panonijom i Podunavljem. Iz Panonije (Slavonije) trebalo je u Rijeku ići preko Senja tako da ćemo u daljoj prošlosti susresti naziv: Rijeka kod Senja. Zbog planinskog okruženja ona će dugo imati karakter pograničnog područja. Tu trebamo vidjeti jedan od glavnih razloga što je Rimsko Carstvo u vrijeme Marka Aurelija gradilo ondje dug obrambeni zid prema unutrašnjosti. Rijeka je također bila pogranično područje i za vrijeme samostalne hrvatske srednjovjekovne države. Nakon toga bila je također više stoljeća uz granicu između Rimskog Carstva i hrvatsko-ugarske države (vidi kartu 1).

*Karta 1: Hrvatsko-Ugarsko Kraljevstvo i susjedne zemlje
(Hrvatski povijesni atlas)*

Dakle, za svoj središnji položaj koji danas ima trebala je Rijeka prevladati nemale zemljopisne prepreke. Cesta Karolina (1726. - 1732.) povezala je izravno Rijeku sa Zagrebom i Podunavljem. To je još više učinila Lujzijana (1803. - 1811.). Zatim je 1873. Rijeka povezana sa Zagrebom željeznicom. Tim prometnicima Rijeka dobrim dijelom preuzima prijašnju ulogu Senja. Paralelno s tim prometnicama u smjeru Zagreba otvarali su se i bolji putovi prema Ljubljani i Trstu.

Zemljopisni i državnopravni okviri postavljali su uvjete i za crkvenu jurisdikciju. U srednjem vijeku bilo je riječko područje dugo na granici između Akvilejske patrijaršije i Splitske metropolije (vidi kartu 2). Koliko je ta pograničnost bila jaka, vidi se i po tome što se Krbavska ili Modruška biskupija sve do 1969. protezala do Rječine.

Karta 2: Crkveno razgraničenje oko 1200. godine
(M. Pelozo, Riječka metropolija)

Svakako su nove prometnice i nova razgraničenja potaknula i crkvene i državne vlasti na traženje drukčijeg mjesta za Rijeku. U tom kontekstu Rijeka je 1787. izuzeta od jurisdikcije pulskog biskupa i dana na upravu senjsko-modruškom biskupu. No time nije prevladana pograničnost Rijeke jer je ona premještena s ruba jedne jurisdikcije na rub druge, s granice Pulske biskupije na granicu jurisdikcije senjsko-modruškog biskupa. Daljnji razvoj prilika pokazat će da je Rijeka krenula u smjeru središnjeg mjesta šireg područja.

2. Rast u smjeru crkvenog i društvenog središta

I predaja o spornoj biskupiji Tarsatici još u vrijeme ranog srednjeg vijeka¹ može nam u neku ruku potvrditi kako položaj Rijeke ima dosta karakteristika koje joj omogućuju rast prema središnjoj poziciji šireg područja. Ovdje se nećemo baviti tim pitanjima jer je taj položaj s mnogih gledišta postao upitan. Osvrnut ćemo se ovdje na razvoj onih čimbenika u novom vijeku koji su bili nakloni tom rastu Rijeke.

Autonomija riječkog arhiđakonata. U kasnom srednjem vijeku, kao i u novom sve do 1784. godine, Rijeka je bila u sastavu Pulske biskupije, ali je riječki arhiđakon imao znatne ovlasti, napose kad je Rijeka bila u habsburškim, a Pula u mletačkim rukama. Kobler smatra da je Rijeka oko 1000. godine bila središte jedne plebanije kojoj je pripadalo područje od Rječine do vrhova Učke i od Brseča do Klane. (To je onaj kraj zapadno od Rječine koji danas pripada Riječko-senjskoj nadbiskupiji.) Na čelu tog okružja nalazio se arhiđakon kojemu su pomagali drugi svećenici. Iz tog skupa svećenika

¹ Postojanje antičke i ranosrednjovjekovne biskupije u Rijeci (Tarsatica) još je nesigurno. Valja reći da se stara Tarsatica nalazila na području današnje Rijeke (Stari grad). Dana 26. lipnja 996. car Oton III. potvrđuje akvilejskom patrijarhu neke biskupije, među njima spominje i Tarsatiku. On zapravo potvrđuje povelju Karla Velikog iz 803. godine. Za ovu se zna da je falsifikat, ali za neke je povjesničare povelja cara Otona III. autentična. Ipak se povjesničari uglavnom slažu da 986. godine Tarsatika više nije bila takvo središte koje bi moglo imati svoga biskupa. Ona bi to mogla biti prije 800. godine, ali o njoj kao biskupiji nemamo za to vrijeme nikakva traga. Jedni misle da je u povelji Otona III. izražena želja akvilejskog patrijarha da mu se osiguraju neki posjedi, a drugi misle da se tu kriju careve osvajačke namjere prema područjima istočno od Učke. (Usp. Luigi Maria TORCOLETTI, *Tarsatica ed i primordi di Fiume*, Palermo, 1950., str. 171; Lujko MARGETIĆ, *Rijeka-Vinodol-Istra*, Rijeka, 1990., str. 34; Giovanni KOBLENER, *Memorie per la storia della liburnica citta di Fiume*, vol. I, Fiume, 1896., str. 57-58.)

razvit će se s vremenom riječki kaptol. Kada su kašteli u Kastvu, Vepincu, Mošćenicama, Brseču i Klani dobili svog svećenika i razvili se u posebne župe, ostali su i dalje pod jurisdikcijom arhiđakona. Nakon što je 1606. austrijska vlast zabranila svojim podložnicima komunikaciju s mletačkim biskupima, priključeno je arhiđakonatu i područje s druge strane Učke: Boljun, Lupoglav, Vranja, Nova Vas, Kožljak i Šumber.²

Pokušaji početkom 17. stoljeća.

Napetost između Habsburgovaca i Venecije stvorila je povoljne okolnosti za osnivanje biskupije u Rijeci. Naime, Rijeka je bila unutar habsburških nasljednih zemalja, ali je u crkvenom pogledu bila podložna biskupu u Puli, dakle podaniku mletačke države. To je išlo u prilog riječkom arhiđakonu koji je imao uvijek podršku svjetovnog gospodara u jačanju svoje crkvene autonomije naspram pulskog biskupa. Za vrijeme spora Riječana s pulskim biskupom Klaudijem Sozomenom i grad je sa svoje strane tražio kako se osloboditi biskupove jurisdikcije. Godine 1599. Gradsko vijeće obraća se nadvojvodu Ernestu da oslobodi Rijeku od jurisdikcije pulskog biskupa i pripoji je nekoj biskupiji na svom području. Gradski kapetan Stjepan della Rovere išao je dalje. Radio je na osnivanju samostalne biskupije u Rijeci i imenovanju arhiđakona biskupom. Za tu ideju dobio je i nadvojvodu Ferdinanda koji je nakon toga razmotrio kako bi se uzdržavao novi biskup. Dobivao bi godišnje 1200 forinti. U tome ga je podržao bivši pulski biskup Klaudije Sozomen, koji je za samostalnu Riječku biskupiju nastojao pridobiti i aktualnog pulskog biskupa Kornelija Sozomena, svoga brata. Rim nije bio sklon takvom potezu jer bi, prema načelu da se biskupija ne smije protezati izvan državnih granica, čime se opravdavallo osnivanje biskupije u Rijeci, trebalo osnivati još više novih biskupija. Rim je za takav stav, dakako, imao podršku i kod akvilejskog patrijarha. Papinski državni tajnik 5. prosinca 1609. piše nunciju u Graz kako treba sve učiniti da se nadvojvodu odvrti od takve namisli. Štoviše, biskupu Korneliju bilo je zabranjeno u Rijeci preuzeti u nadarbinu kuću "Brunetti" jer

2 Usp. G. KOBLER, 75-79.

se smatralo kako će ona biti dana za rezidenciju novom biskupu. Pismo protiv uspostave biskupije u Rijeci uputio je državni tajnik nunciju i 25. lipnja 1611., što znači da nadvojvoda još u to vrijeme nije odustao od svoje namjere.³

Do osnutka Riječke biskupije tada nije došlo, ali je riječki arhiđakon učvrstio svoju jurisdikciju na cijelom spomenutom području. Ono je obuhvaćalo 16 župa. Znakovita je izreka arhiđakona Petra Svilokosija 1755. da je Pulska biskupija podijeljena na dva dijela: jedan mletački, s biskupom u Puli, i drugi austrijski, s arhiđakonom u Rijeci.⁴

Prijedlog da Rijeka postane središte Modruške biskupije.

Za vrijeme cara Josipa II. učinjeni su zamašni planovi za preuređenje biskupija i župa. Riječani su tada smatrali kako su za njih nastale povoljnije prilike pa 1777. traže odcjepljenje od Pulske biskupije i osnivanje biskupskog sjedišta u njihovu gradu.⁵ Do promjena je došlo, ali ne u smislu njihova zahtjeva. Rijeka je, naime, 1787. dana na upravu senjsko-modruškom biskupu.

Rijeka je već tada toliko značajan grad da se nametala za biskupijsko središte. Nedugo nakon što su propale kombinacije da se u nj prenese sjedište Pićanske biskupije, počele su slične kombinacije s Modrušem, odnosno Modruškom biskupijom. Najpogodnije vrijeme pokazalo se poratno stanje koje je započelo Bečkim kongresom 1815. godine.

Pregovori između Beča i Rima počeli su 1818., a završili 1828. Trajali su, dakle, punih deset godina. Nije tu, doduše, bilo samo pitanje Rijeke nego mnogo šire, jer je u međuvremenu nestalo Mletačke Republike, a njezino područje došlo je pod Austrijsku Monarhiju. Trebalo je nakon promjena državnih granica urediti i one crkvene. Rezultat tog rada bit će cjelovito crkveno preustrojstvo objavljeno 1828. papinskom bulom "Locum beati Petri" kojom su, među osta-

3 Archivio segreto vaticano, Nunziatura di Germania, vol. 22, ff. 37v, 49r, 50r, 165v, 167rv, 190r. Vidi također Augustino THEINER, *Vetera monumenta Slavorum meridionalium*, II, Zagreb, 1875., str. 108; Andrija RAČKI, Crkveno pitanje grada Rijeke, *Katolički list*, 59 (1908), 18, str. 210.

4 G. KOBLER, nav. dj., str. 77.

5 A. RAČKI, nav. dj., str. 211.

lim, dokinute biskupije u Rabu i Osoru, a njihovo područje pripojeno Krčkoj biskupiji. Rijeka je u početku pregovora predlagana ne samo kao novo biskupsko nego i metropolitansko središte. Godine 1821. napušta se ideja o metropoliji, ali se ozbiljno radi na biskupiji. Iako bi toj biskupiji bilo sjedište u Rijeci, ona bi nosila povijesno ime Modruške biskupije. Toj bi biskupiji pripale sve župe s područja dotadanih biskupija Senjske i Modruške koje se nalaze pod civilnom upravom ("Provincijal"), a Senjskoj bi biskupiji ostale župe Vojne krajine ("in militari"). Pored toga, od Tršćanske biskupije pripalo bi Modruškoj 15 župa, vikarijata i ekspoziatura, i to: Kastav, Klana, Rukavac, Opatija, Volosko, Lovran, Veprinac, Mošćenice, Kraj, Brseč, Jelšane, Mune, Brgud, Klana i Podgraje.

Među spisima Tajnog vatikanskog arhiva koji se odnose na to pitanje nalazi se i jedan zemljovid na kojemu su ucrtane granice planirane biskupije, kao i granice područja koje bi ostalo pod Senjskom biskupijom (vidi priloženu kartu).

Karta br. 1 – Prijedlog osnivanja modruške biskupije sa sjedištem u Rijeci (1818 – 1822)

Karta 3: Prijedlog osnivanja Modruške biskupije u Rijeci (1818.-1822.)
(M. Pelosa)

Cijeli je plan s Riječkom biskupijom propao onda kada je Bečka vlada 1822. morala predati upravi hrvatskog bana i sabora spomenuti "Provincijal". Ostalo se kod prijašnjeg stanja. Nakon toga Tršćanskoj biskupiji vraćeno je područje koje bilo planirano pripasti Modruškoj biskupiji sa sjedištem u Rijeci. Bula "Locum beati Petri" uopće ne spominje Rijeku.⁶

3. Rijeka biskupijsko središte

Konačno 1925. Rijeka postaje biskupsko središte.

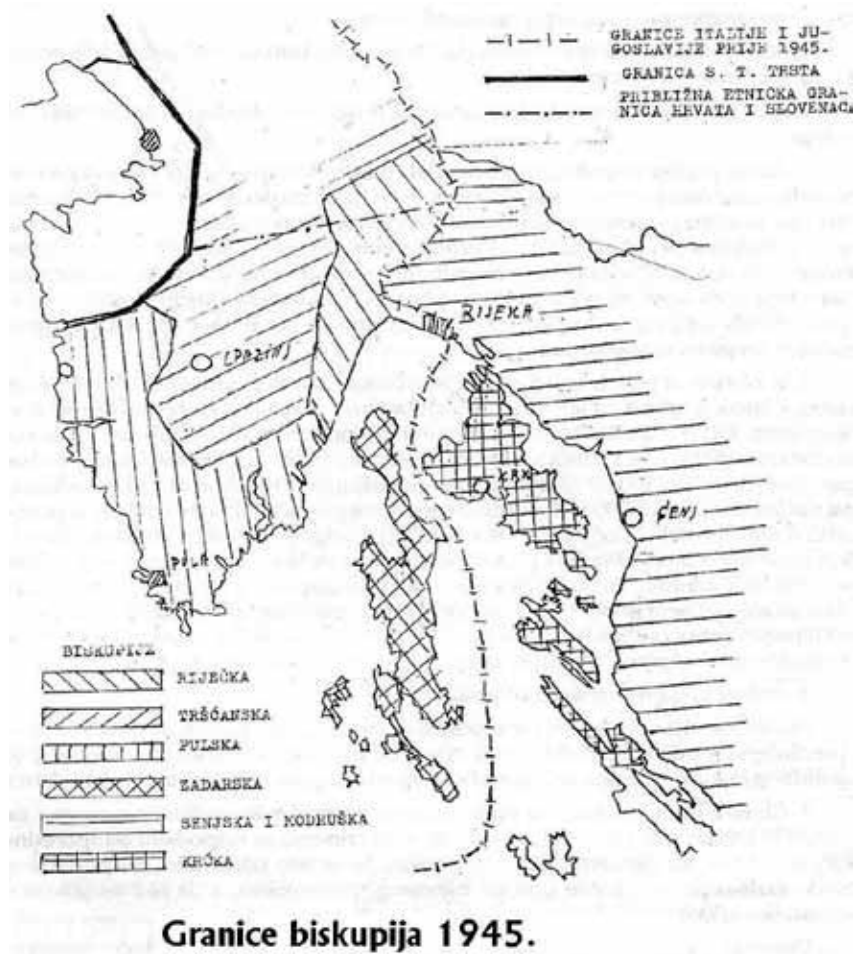
Mađari i Talijani nastojali su početkom prošlog stoljeća Rijeku izdvojiti iz uprave senjsko-modruškog biskupa. Smetalo im je posebno što su u Rijeku dolazili za župnike svećenici odgojeni u hrvatskom duhu u senjskom sjemeništu. Prigovarali su im kako su veći Hrvati nego kršćani. Do raspada Austro-Ugarske bilo je više peticija za odcjepljenje Rijeke od Senja,⁷ pa čak i takvih koje su tražile pripojenje Rijeke jednoj mađarskoj biskupiji, kao npr. onoj u mađarskoj Velikoj Kaniži. Kada je nakon Prvog svjetskog rata Rimskim ugovorom 1924. Rijeka pripala Kraljevini Italiji, a samo godinu dana nakon toga (1925.) postaje biskupijskim središtem. Uz hrvatski dio sa zapadne strane Rječine do vrhova Učke i Ćićarije toj biskupiji pripojene su i neke slovenske župe. Nova biskupija nastala je zapravo od dijelova područja triju biskupija: od Modruške ili Krbavske (Rijeka); od Tršćanske dekanat Kastav (izuzevši sam Kastav i župu Sv. Križ), dekanat Jelšane (Jelšane i kapelanija Brgud); od Ljubljanske biskupije dekanat Trnovo (Trnovo, kapelanija Vel. Bukovica, Harje, Knežak, Prem i Zagorje). Dekanat Jelšane i Trnovo ujedinjeni su u jedan dekanat: Jelšane-Trnovo. Biskupija je obuhvaćala 13 župa, 7 kapelanija, 28 crkava, 36 svećenika i 62.273 duša.⁸

6 U Archivio segreto vaticano, Congregatio Cosistorialis, nalazi se obilna građa o tom predmetu u spomenutim godinama. Građu je koristio H. BASTGEN u svom djelu *Die Neuerrichtungen der Bistümer in Österreich nach der Säkularisation*, Wien, 1914. Za Modrušku biskupiju obilno se koristio građom Makso PELOZA u članku: Historijat stvaranja modruške biskupije sa sjedištem u Rijeci 1818 - 1822. godine, *Jadranski zbornik*, VII (Rijeka, 1969.), str. 417-437. Članak je objavljen i kao separat.

7 Usp. *La voce del popolo* od 18. do 19. kolovoza 1908.: Per il Vescovato indipendente di Fiume.

8 Vidi: Tatjana BLAŽEKOVIĆ, Postanak riječke biskupije i njezino djelovanje, *Jadranski zbornik*, V (Rijeka-Pula, 1962.), str. 139-152. O klimi u kojoj je nastajala ta biskupija vidi Mile BOGOVIĆ,

Nakon Drugog svjetskog rata Rijeka, zajedno s Istrom, postaje sastavnim dijelom Hrvatske. Nije se, dakako, postavljalo pitanje ima li smisla postojanje Riječke biskupije nego koje bi područje ona trebala obuhvaćati.

Karta 4: Granice biskupija 1945.

Fragmenti za povijest Riječke biskupije, u zborniku "Krbavska biskupija u srednjem vijeku", Rijeka, 1986., str. 292-298.

U listu "Gore srca" od 1. listopada 1946.⁹ objavljen je članak "Istarske biskupije", gdje se donose prijedlozi za novo crkveno razgraničenje. U pogledu Rijeke predlaže se da ona postane središtem šireg područja od onoga Riječke biskupije. Njoj bi se od Modruške biskupije trebalo pripojiti područje zapadno od crte Ledenice – Moravice i cijela Krčka biskupija. Senjskom biskupu ostalo bi područje biskupija Senjske i Modruške zapadno od spomenute crte.

U Senju su nezadovoljni takvom podjelom i šalju listu "Gore srca" drukčiji prijedlog razgraničenja. Tu se kaže:

"U pitanju razgraničenja biskupija za nas je najvažniji budući položaj Rijeke i to iz razloga:

1. Rijeka je prije svjetskog rata pripadala Modruškoj biskupiji te je tamo još i sad živa tradicija njezine povezanosti sa Senjom. Svojom važnošću privrednog i kulturnog centra ona bi imala postati i vjerski centar ovoga kraja na taj način što bi se rezidencija senjskog biskupa prenijela tamo. Za to govore i činjenice da su u Senju porušeni svi crkveni objekti te bi se moralo misliti na gradnju katedrale i biskupskog dvora – dok je na Rijeci to sve u ispravnom stanju. Priključenju Rijeke i okolice ne bi smjela smetati veličina biskupija Senjske i Modruške, jer je broj katolika u njima, posebno u Senjskoj mnogo opao.

2. U Gore Srca god. I, br. 13, 1. X. 1946. članak Istarske biskupije predlaže svoju podjelu. Članak je pisan isključivo sa stanovišta Istre, te malo vodi brige o susjednim biskupijama. Od Modruške bi se biskupije trebao odcijepiti Gorski kotar i Hrvatsko primorje do Ledenica te s Krkom, Rabom, Rijekom i okolicom sačinjavati Riječku biskupiju. Sve to na principu da su potrebne veće biskupije. Od Modruške bi se biskupije time odvojilo cca 100.000 vjernika (predratni podaci) u krajevima koji su manje stradali u ratu, a ostala bi opustjela Lika, Kordun, Podgorje i okolica Ogulina. Time bi biskupija Senjsko-modruška bila praktično uništena jer bi postala premalena i morala bi se predati u administraciju kojem susjednom biskupu (Riječkom), jer sama ne bi imala rezidencije. Senj je i prije rata bio nepogodan za to, Ogulin je zapravo selo i u predloženoj po-

9 *Gore srca*, I, br. 13.

djeli bio bi na periferiji, Otočac ima slabe prometne veze s ostalim dijelovima biskupije, a Gospić uopće ne može doći u obzir.

3. Pitanje klera u biskupiji senjskoj.

Dosad je velika većina bila iz Modruške biskupije i to upravo iz dijela koji bi se po predloženoj podjeli imao odcijepiti. Naravno da bi se svi htjeli vratiti u biskupiju svog rodnog mjesta – Riječku, a Senjska bi opustjela. Izgledi za budućnost bili bi slabiji.

4. Citirani članak navodi za svoju podjelu gospodarsko-političke razloge – ne navodeći ih konkretno. Ukoliko zbilja postoje, za crkvenu su raspodjelu od sporedne važnosti. Glavne su duhovne potrebe. Možda bi se isto tako važni gospodarsko-politički razlozi mogli navesti i protiv njihovog stanovništva; a da se i ne govori o gospodarsko-crkvenim razlozima.

Umjesto predloženog razgraničenja bilo bi prikladnije sljedeće: Senjsko-modruškoj biskupiji vraća se Rijeka s okolicom ispod Učke. Krčkoj biskupiji Cres, Lošinj i drugi otoci, a Istra po potrebi – jedna ili dvije biskupije."¹⁰

Bila je to reakcija na članak u listu "Gore srca". Poslije će Senj razraditi cjelovitiji prijedlog i poslati ga nadležnim crkvenim ustanovama. Napisan je latinskim jezikom i priložena je najprije karta trenutačnog stanja (v. karta br. 3), zatim posebna karta za svaku varijantu prijedloga. Prijedlog nosi nadnevak 10. prosinca 1947.¹¹ Najprije se iznose tri mogućnosti:

1. Pulskoj biskupiji pripojiti dijelove Tršćanske biskupije na hrvatskom području tako da u cijeloj srednjoj i južnoj Istri bude samo jedna biskupija sa sjedištem u Puli ili Pazinu.

10 Dopis se nalazi bez ikakvih oznaka u jednom fasciklu. Pisan je rukom biskupa Viktora Burića. On je na kraju, ne navevši datum, dodao: „Odaslano uredništvu *Gore Srca*.“

11 Spis je pod br. 33/Prezidijala.

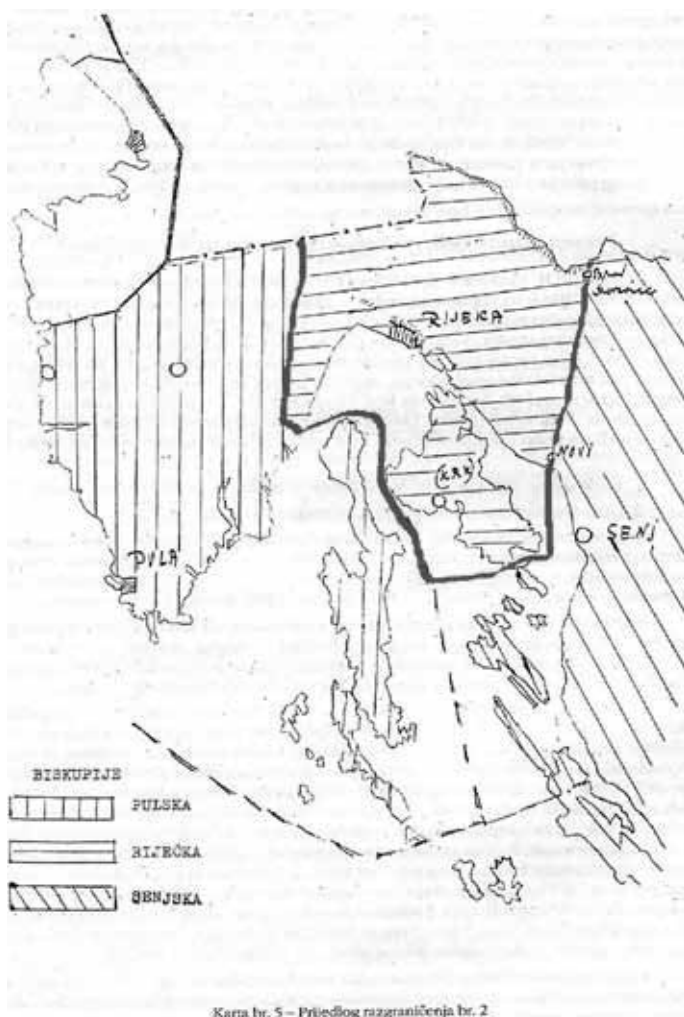
Karta 5: Prijedlog razgraničenja br. 1

Dijelove Zadarske biskupije (otoci Cres i Lošinj) vratiti pod jurisdikciju krčkog biskupa, kao što je bilo prije 1918. godine.

Riječka biskupija bez svog slovenskog dijela ujedinjuje se sa Senjskom biskupijom, a sjedište je u Rijeci (vidi kartu br. 4).

2. Pulskoj biskupiji pored područja naznačenog pod 1 pripajaju se otoci Cres i Lošinj.

Riječkoj biskupiji bez njenog slovenskog dijela daje se otok Krk i dio Senjsko-modruške na zapad od crte Novi Vinodolski – Brod Moravice.

Karta 6: Prijedlog razgraničenja br. 2

Krčka biskupija se dokida. Preostali njezini dijelovi (otok Rab i sjeverni dio Paga) pripajaju se Senjskoj biskupiji (vidi kartu br. 5).

3. Pulska biskupija kao u prethodnom prijedlogu.

Biskupije Senjska, Riječka i Krčka sjedinjuju se pod jurisdikcijom jednoga biskupa sa sjedištem u Rijeci.

Modruška biskupija se ne spominje, ali se iz priložene slike (vidi kartu br. 6) vidi da se pod Senjskom misli i na područje Modruške biskupije.

Predlaže se, kao najbolje rješenje, navedeno pod br. 1.¹²

Karta 7: Prijedlog razgraničenja br. 3

12 Prijedlog očito nema namjeru točno odrediti granice pojedinih biskupija nego kaže u globalu kamo bi koja cjelina mogla pripasti. Za Istru uzima da je to jedna biskupija (Pulska), ali nema namjeru ulaziti u raspravu je li to najbolje, ili je pak korisno da i dalje ostane biskupija u Poreču. Razumljivo je da su u središtu zanimanja toga prijedloga Senj i Rijeka. Ostalo se dotiče tek sekundarno.

Dalje se predlaže da do razgraničenja između Slovenije i Hrvatske slovenski i hrvatski dio Riječke biskupije imaju svaki svoga posebnog apostolskog administratora. Hrvatski dio Tršćanske biskupije treba biti podložan administratoru sa sjedištem u Puli ili Pazinu. Riječki administrator ne može biti u isto vrijeme i istarski.

Prijedlogu pod br. 1 daje se prednost pred drugim i zbog toga jer se prema njemu biskupije ne bi ukidale, iako bi uprava bila pod jednim biskupom.¹³

Konačnog rješenja pitanja Rijeke nije još bilo na vidiku. Nakon odlaska riječkog biskupa Uga Camozza u Italiju 1947. godine, Sveta je Stolica imenovala jelšanskog župnika Karla Jamnika za apostolskog administratora cijelog područja biskupije (slovenskog i hrvatskog dijela). Kad je on uskoro umro, naslijedio ga je u upravi krčki biskup Josip Srebrnić (Slovenac).¹⁴

Hrvatski kler i narod nisu, dakako, bili zadovoljni takvim rješenjima.

U srpnju 1951. senjsko-modruški kler uputio je Svetoj Stolici molbu, koju su potpisali svi svećenici, da se Rijeka poveže s biskupijama Senjskom i Modruškom i da središte bude upravo u Rijeci. To je varijanta koju su u Senju i prije predlagali. "Senjsko-modruška bi-

13 Ovdje mi nije cilj iznositi cjelokopnu problematiku oko razgraničenja nego samo naznačiti razne pokušaje i prijedloge. Za gornji je prijedlog vidljivo da je koncept pisan rukom samoga biskupa dr. Viktora Burića. Tko mu je pritom bio savjetnik, nije razvidno. Poslije će se svakako uključiti i dr. Makso Pelozza, tada profesor na Hrvatskoj kalsičnoj gimnaziji u Pazinu, koji je 1950. godine, na molbu biskupa Dragutina Nežića, izradio prijedlog razgraničenja sa Slovenijom. Taj je prijedlog poslao i u Senj. Zaveden je u Burićev Prezidijal pod br. 193/1952. Izgleda da je također Pelozin tekst onaj naslovljen: Sudbina hrvatskog svećenstva riječke biskupije poslije 1918. godine i pitanje odgoja svećeničkog podmlatka u našim prilikama. Taj spis ima 9+7 gusto tipkanih stranica, a zaveden je u Prezidijalu pod br. 176/1951. Očito je da spisi nisu registrirani kronološki.

14 Dana 5. i 7. srpnja 1980. razgovarao sam s nadbiskupom Burićem o raznim pitanjima vezanim uz njegov rad kao biskupa. Što se tiče Riječke biskupije, on mi je rekao sljedeće: "Kad je nakon rata područje Riječke biskupije pripojeno Jugoslaviji, nastao je problem kako upravljati tim područjem. Iz te biskupije otišli su mnogi svećenici u Italiju, a tako i benediktinke i riječki ogranak sestara Srca Isusova. Otišao je i biskup Camozzo. On je sa mnom bio veoma dobar, ali mi je izričito rekao da ja neću postati upravitelj Riječke biskupije. Imenovao je administratorom jelšanskog župnika, Slovenca, Karla Jamnika. To je bio dobar čovjek, ali teški dijabetičar. Ta ga je bolest ubrzo dovela do groba. Nakon toga postao je administrator krčki biskup Josip Srebrnić, također Slovenac. On se tu lijepo snašao. Počeo je gospodariti onim krajem. Nosio je uvijek neku torbu sličnu torbi za roditelje. Nastanio se kod kapucina. Krčani su reagirali da ga nema u biskupiji. Nakon toga povjerali su meni administraciju hrvatskog dijela Riječke biskupije. Polazio sam svaka dva tjedna u Rijeku, običnim kamionima, i ostajao ondje tjedan dana. Stanovao sam kod sestara sv. Križa na Sušaku dok nije djelomično popravljena biskupska kurija na Rijeci."

skupija, koja broji otprilike 300.000 vjernika, na svojem prostranom teritoriju nema nijednog mjesta koje bi bilo podesno za biskupsko sjedište... Senj je... premalen i sada napola razrušen grad. Biskup nema kaptola ni dovoljan broj svećenika u upravi biskupije... Zato ne može biskup u Senju imati niti pontifikalnih obreda, kako to dolikuje. Sasvim bi drukčije bilo u Rijeci, gdje je više župa, više samostana, više svjetovnog i redovničkog klera."¹⁵

Molba nije urodila željenim uspjehom, ali se nešto pomaklo. Iste je 1951. godine uprava Riječke biskupije podijeljena na slovenski i hrvatski dio biskupije. Hrvatski dio predan je 30. studenoga iste godine na upravu senjsko-modruškom biskupu Viktoru Buriću. On će nakon toga u određene dane rezidirati u Rijeci, ali će i dalje stolovati u Senju. Ipak je i dalje u Rijeci radila posebna biskupska kancelarija.

Rijeka je, dakle, i dalje ostala bez svog biskupa, a senjsko-modruški biskup, sa sjedištem u Senju, upravljao je hrvatskim dijelom Riječke biskupije. Time se svakako postiglo da Rijeka u crkvenom pogledu ne bude pod slovenskim utjecajem, što je bio jedan od jačih razloga koji su stajali iza molbe senjsko-modruškog klera, ali je jasno bilo da stvari još nisu stavljene na svoje mjesto. Nije čudo da su nicali novi prijedlozi.

Ubrzo nakon tog rješenja, 13. prosinca Josip Pavlišić imenovan je pomoćnim biskupom senjsko-modruškim. Nema sumnje da su ta dva događaja međusobno povezana: davanje hrvatskog dijela Riječke biskupije na upravu senjsko-modruškom biskupu i dodjela pomoćnog biskupa. Pavlišić se nastanio u Rijeci, ali je svojim čestim putovanjima, u zgodno i nezgodno vrijeme, povezivao cijelo područje koje je bilo pod jurisdikcijom biskupa Burića. Odlazak Pavlišića najprije za župnika u Ogulin (1956.), a onda u Gospić (1966.-1969.) zacijelo je značio privremeno odgađanje rješenja pitanja Rijeke kao crkvenog središta. Ali je, bez sumnje, činjenica da je on svojim boravkom i brojnim putovanjem, povezujući cijelo spomenuto područje

15 Molbu nisam našao u izvorniku. Nije ni objavljena u Službenom vjesniku. Objavio ju je tada pomoćni biskup Josip Pavlišić u svojoj brošuri *Biskupija Rijeka i Senj-Modruš*, 1968. (ciklostil), str. 3-6 (latinski) i 6-9 (hrvatski prijevod). Ispod pisma stoji da slijede potpisi "svih svećenika Senjsko-modruške biskupije".

je, imao velik utjecaj na rješenje tog pitanja u smislu kako je riješeno 1969. te kako je i danas.

4. Rijeka metropoljsko središte

U vrijeme Drugog vatikanskog sabora (1962.-1965.) počelo se kod nas slobodnije misliti i pisati. Bilo je to vrijeme brojnih inicijativa i pothvata. Tih je godina pokrenuto pitanje razgraničenja pojedinih biskupija i stvaranja novih metropolitanskih središta. Rijeka je s pravom mogla očekivati kako će i na crkvenom planu značiti ono što je po svom razvoju i po svojoj veličini značila na općedruštvenom planu. Ali ona još nije imala svoga rezidencijalnog biskupa nego je njome upravljao biskup iz Senja. Biskup Pavlišić bio je tumač tih očekivanja u kleru i narodu. On je iz Rima 7. listopada 1965. uputio pismo svim svećenicima biskupija "senjske-riječke-modruške i krbavske" u kojemu traži da svaki odgovori koje mu se rješenje od tri predložena čini najboljim:

1. Pridruženje čitavog teritorija sadašnje jurisdikcije sa sjedištem u Senju;

2. Udruživanje čitavog teritorija sa sjedištem u Rijeci;

3. Udruživanje Modruške i hrvatskog dijela Riječke biskupije u jednu upravnu jedinicu s rezidencijalnim biskupom u Rijeci i udruživanje Senjsko-krbavske biskupije s rezidencijalnim biskupom u Gospiću ili Otočcu, ili Senju. (Ovo zadnje neće odgovarati pastoralnom trenutku, ali određeni razlozi govore i za tu varijantu.)¹⁶

Razvila se žučna rasprava na mnogim razinama treba li sjedište biskupije prenijeti iz Senja u Rijeku ili sačuvati Senjsku biskupiju sa svojim posebnim biskupom. Većina svećenika odgovorila je na anketu tako da je podržala objedinjavanje cijelog područja sa sjedištem u Rijeci, ali je bilo i drugih prijedloga.

U Senju su, uz stručnu pomoć Pavla Tijana (Madrid), izradili protuprijedlog¹⁶ u kojemu se s raznih gledišta brani opstojnost Senjske biskupije i traži da se područje podijeli na dvije samostalne biskupije: Senjsku i Riječku. Senjskoj bi trebali pripasti dekana-

¹⁶ Vidi prethodnu bilješku. Brošura ima 21 stranicu.

ti: stolni senjski, jablanački, otočki, gospički, perušički, ogulinski i rakovički. Uz to, od Vinodolskog dekanata, župe: Bribir, Novi, Ledenice, Zagon. Ostalo područje pripalo bi Riječkoj biskupiji. Za Slunjski dekanat ostalo je neodređeno jer se pretpostavljalo da bi moglo doći i do osnivanja neke nove (karlovačke) biskupije kojoj bi on mogao pripasti. Brošura koja je obrazlagala taj prijedlog dijeljena je po biskupiji pojedinim osobama "u ime senjskih vjernika", a potpisan je bio prof. Petar Šimatić. Ipak je svima bilo jasno kako je duša te inicijative bio mons. Vlado Kraljić, biskupijski kancelar i tajnik biskupa Burića. S njima je surađivao poznati senjski povjesničar Pavao Tijan, nastanjen u Madridu. □ Sam biskup Burić prepustio je rješavanje pitanja komisiji Biskupske konferencije za novu administrativnu podjelu Crkve u nas.

Pomoćni je biskup Josip Pavlišić na senjsku brošuru odgovorio svojom.¹⁷ Tu, među ostalim, izjavljuje kako nije riječ ni o kakvom ukidanju Senjske biskupije. Ona ostaje i dalje, samo što Senj neće imati biskupsku rezidenciju.

Rješenje nam je poznato. Papa Pavao VI. svojim svečanim pismom (bulom) "Coetu instante" 27. srpnja 1969. podiže Rijeku na razinu nadbiskupijskog i metropolitanskog središta. U novu nadbiskupiju ulazi područje Modruške biskupije, koja time prestaje postojati, a Senjska se jednakopravno sjedinjuje s Riječkom pod nazivom Riječko-senjska nadbiskupija. Ujedno je Rijeka podignuta na dostojanstvo metropolitanske nadbiskupske Crkve. U novu metropoliju, uz Riječko-senjsku nadbiskupiju, ulaze još Krčka i Porečka i pulska biskupija. Nadbiskupija treba imati samo jednu kuriju i to u gradu Rijeci.¹⁸ Ovdje ćemo naznačiti kako se postavilo svećenstvo iz Like i svećenici Ličani.

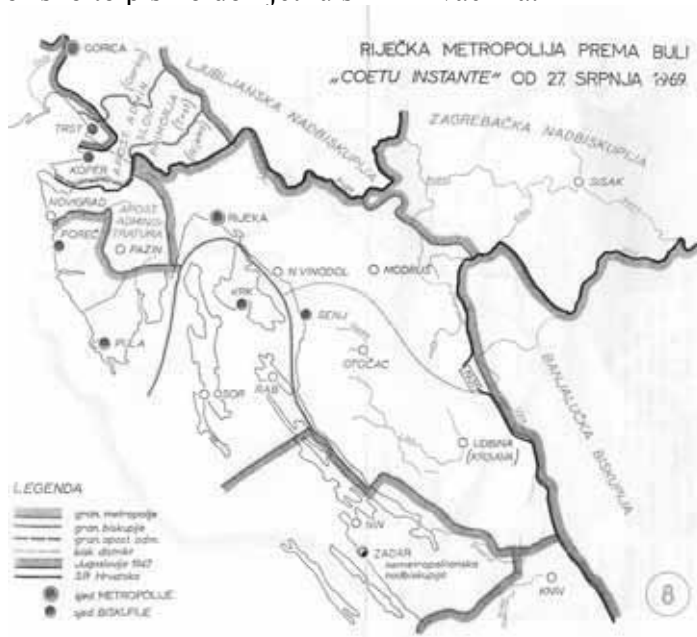
Dana 4. rujna 1968. uputili su pismo biskupu Viktoru Buriću u Senj svećenici koji djeluju u Lici, a nisu Ličani. Oni plediraju za jedinstvenu biskupiju sa sjedištem u Rijeci. Oštro osuđuju sve one koji to jedinstvo žele narušiti.¹⁹

17 On je tada bio pomoćni biskup dr. Viktoru Buriću i generalni vikar.

18 *Službeni vjesnik Riječko-senjske nadbiskupije*, god. II (1970), br. 1., str. 3-5.

19 Biskupski arhiv Senj, *Spisi*, 1968., br. 1094.

Nedugo nakon toga svećenici i bogoslovi Ličani (rođeni u Lici) uputiše biskupu Buriću predstavku drugog sadržaja.²⁰ Mislim da je korisno to pismo donijeti u širim izvancima.

Karta 8 (M. Peloz: Riječka metropolija)

Ličani osporavaju pravo onim prvima (koji rade u Lici, ali nisu Ličani) govoriti u ime ličkog naroda. Ličani kažu kako ne žele nikome nametati svoje mišljenje nego ističu potrebu da se rješenje ne donosi prije nego se na jednom širem svećeničkom skupu pitanje temeljito raspravi. Oni kažu:

“3. – Žao nam je i držimo štetnim da se u vezi ovog problema nije održao skup svih svećenika na kome bi svako mogao iznijeti svoje mišljenje i razloge, a tako čuti mišljenje i razloge drugih pa bi sve bilo manje bolno.

4. – Podizanje Riječke biskupije na nadbiskupiju pozdravljamo i veseli nas. Isto tako i ujedinjenje nekih krajeva Vaše uprave s Riječkom biskupijom. Međutim spajanje cijelog teritorija Senjske

²⁰ Ondje, br. 1096. Predstavku je sastavio Vlado Pezelj, a drugi su je potpisali.

i Modruške biskupije s Riječkom sa sjedištem u Rijeci smatramo: nepodesnim, nepravednim, štetnim, kratkovidnim, jer:

a) – s tim se dokrajčuje samo rivalstvo između Senja i Rijeke i ništa više, dok bi žalac ostao za dugo;

b) – s pomoćnim biskupima se problem općeg stanja samo dotiče i privremeno ublažuje, a nama je potreban stalan, djelotvoran, punovlastan, punomoćan lijek;

c) – Lika je bila zanemarivana iz Senja, a iz Rijeke još će više;

d) – na pomicanje sjedišta kao i na ujedinjenje u prošlosti naši su pređi bili prisiljeni turskim osvajanjem – ognjem i mačem, a tim je mnogo izgubljeno. Sadanje pomicanje sjedišta i ujedinjenje za naše je krajeve sudbonosno koliko i ono u prošlosti. Nekada Udbina, pa Otočac i Modruš, pa Senj i Novi, a sad Rijeka. To je stalno povlačenje i bježanje pred nekim i nečim. S Rijeke se više nema kuda nego u more – u nestanak. Sada je čas da se tome stane na put;

e) – sigurnost i snaga Primorja u budućnosti u velikoj mjeri ovisi o sigurnosti i snazi ovoga dijela zaleđa, koje se može podići i ušćuvati samostalnošću.

5. – Izjašnjavamo se za samostalnu biskupiju s tim da se pristupi razgraničenju između dosad ujedinjenih biskupija Senjske i Modruško-krbavske....

Karta 9. Riječka metropolija danas (M. Vidović, *Povijest Crkve u Hrvata*)

7. – Želimo da nam poslije odvojenja s krajevima koji će biti pod Rijekom ostane zajedničko: Bogoslovsko sjemenište, po mogućnosti razne komisije koje predviđa Koncil i prezbiterijalno vijeće. Malo sjemenište želimo imati svoje, na svom terenu, jer bi tako porastao broj zvanja, a povećao se postotak sjemeništara koji bi prolazili u bogosloviju, a bogoslove koji bi postali svećenici.

8. – Molimo Vas, Preuzvišeni, i zaklinjemo, nemojte dokidanjem Senjske biskupije predati cijelu Liku udesu Udbine, Borićevca, Gračaca, Lovinca i Udbine.”

Pismo su potpisali: Josip Banić, prepošt, Mirko Dinter, Petar Butković, Drago Banić, Vlade Pezelj, Ante Cvitković, Mile Ivančić, Mate Vuković, Mile Pecić, Milan Bogović, Milan Šimunović, Ante Cindrić, Tomo Šporčić, Marko Cvitković, Josip Šop, Božo Tvrdinić, Drago Prša, Marko Piršljin i Mile Rajković.

Pismo nije polučilo željeni cilj. Rješavale su se stvari na višim razinama, a i svećenička je većina bila u smjeru donesenog rješenja. Možda će nam biti žao što taj put manjina nije pobijedila!

Zaključak

Rijeka je tijekom povijesti u crkvenom pogledu bila nepravedno zapostavljena. Zbog posebnog zemljopisnog i povijesno-političkog položaja, u ključnim momentima izbio je na površinu za nju neki nepovoljan razlog koji je odgađao osnivanje samostalne biskupije. Isto tako i vrijeme u kojemu je Rijeka postala biskupskim sjedištem (1925.) nije bilo takvo da bi je smjestilo u prirodno središte područja koje joj je kao biskupiji dodijeljeno. Nakon Drugog svjetskog rata Rijeka više nije u pograničnoj zoni nego u središtu jednog šireg hrvatskog područja, ali je trebalo proći prilično vremena da se definira trajnije rješenje. Kao ključan problem pokazalo se pitanje u kojemu bi odnosu trebalo biti područje biskupija Senjske i Modruške prema biskupijskom sjedištu u Rijeci. Rijeka je, naime, svojim značenjem već odavna uvelike premašila biskupijski grad Senj i bilo je jasno da se ne može dulje vremena Rijekom upravljati iz Senja. Za Senj je i to bila velika nepogodnost što je u Drugom svjetskom ratu jako nastradao, kao i cijelo područje koje je bilo pod jurisdikcijom biskupa u Senju. Poratna raseljavanja s tog područja taj su problem još više istaknula. Sve je to usmjeravalo traženje konačnog rješenja u što čvršćem povezivanju tog cijelog područja s Rijekom. Tako se dogodilo da je 1969. Rijeka podignuta na metropolitansko središte, a senjski je biskup prešao u Rijeku i postao prvi riječko-senjski nadbiskup i metropolit. Granice nove nadbiskupije prema zapadu ne prelaze granice Riječke biskupije, a prema sjeveru odcijepljen je dio iste biskupije koji se nalazio u Sloveniji. Do proširenja nad/biskupijskog područja došlo je prema istoku. Izostale su podrobnije studije dokle bi u skladu sa suvremenim prilikama trebalo protegnuti jurisdikciju riječkog nadbiskupa. Jednostavno je cijelo području Senjske i Modruške biskupije povezano s hrvatskim dijelom Riječke biskupije i tako je oformljena nova crkvena jedinica: Riječko-senjska nadbiskupija. Najjednostavnija rješenja nisu uvijek i najbolja.

Daljnji slijed događaja nakon uspostave Riječko-senjske nadbiskupije iznijet će na vidjelo i neke slabosti odluke iz 1969. godine. Kordun, Lika i Krbava ostadoše predaleko od svog biskupijskog

središta, a inače i ne gravitiraju prema Rijeci. U prošlosti su na tom području bila tri biskupijska središta: Krbava, Modruš i Otočac. U vrijeme turske najezde Krbava je uništena, Modruš je spao na jedno od brojnih kršćanskih uporišta na obrambenoj granici. Otočac je prošao nešto bolje, ali je i on jedva sačuvao kontinuitet župnog središta. Po završetku rata s Turcima za Liku (1689.) postavljalo se ozbiljno pitanje treba li u Lici i Krbavi uspostaviti samostalnu biskupiju ili to područje uklopiti u već postojeću biskupiju. Prihvaćeno je najjednostavnije rješenje: to je područje jednostavno pritjelovljeno postojećim biskupijama (ujedinjenim Senjskoj i Modruškoj). Nakon ratnih (1941.-1945.) i poratnih iskustava, kada je bilo očito da spomenutom području nije ni u državnom ni u crkvenom pogledu posvećena ona briga koju zaslužuje, kod jednog dijela klera pojavio se otpor tendenciji da se taj kraj u biskupijskom (crkvenom) smislu povezuje s Rijekom. To je došlo do izražaja najviše prigodom rasprave o prijedlogu preseljenja biskupskog sjedišta iz Senja u Rijeku. Predstavka svećenika i bogoslova Ličana nije tek osporavala uputnost preseljenja biskupa iz Senja u Rijeku nego je išla još dalje: zagovarala je osnivanje posebne ličke biskupije. Ta ideja nije naišla na šire razumijevanje. Ali nitko nije postavljao pitanje opravdanosti da se Rijeci i u crkvenom smislu već jednom da ono mjesto koje zaslužuje, a koje joj je tijekom povijesti neopravdano bilo uskraćivano. Ona je to dobila tek 1969. kad je postala sjedištem rezidencijalnog nadbiskupa, središtem nadbiskupije i metropolije. Nakon dugih pripremnih radova, jubilarne 2000. godine odvojeno je od Rijeke pet dekanata (Gospić, Ogulin, Otočac, Senj i Slunj) i za njih osnovana nova Gospićko-senjska biskupija. Rijeka je ostala i dalje nadbiskupijsko i metropolijsko središte, a ostalih pet dekanata (Bakar, Crikvenica, Delnica, Opatija, Rijeka) sačinjavaju Riječku nadbiskupiju.²¹

21 Riječka nadbiskupija izvršila je naknadno nova dekanatska razgraničenja dok su u Gospićko-senjskoj biskupiji dekanati ostali u istom broju i granicama kao u vrijeme Riječko-senjske nadbiskupije.

HISTORICAL PATH TOWARDS THE ESTABLISHMENT OF THE METROPOLITAN ARCHDIOCESE

Summary

The inconvenient geographical position of Rijeka prevented the possible connections with its continental background for a long time, in addition, it diminished the advantages of city's coastal position in profiling itself as the center of a broader region. For a long time, Rijeka preserved the features of a bordering region. The development and economic circumstances helped the growth towards a central position. With this evolution, there developed a consciousness that Rijeka should become the centre of the diocese. The archdeacons of Rijeka had many episcopal jurisdictions. But there was no success in elevating Rijeka to an independent diocese. When in 1787 Rijeka was given to the jurisdiction of the bishop of Senj (senjsko-modruški), it still remained at the outskirts of the diocese, just as it was when being a part of the Pula diocese. The most serious attempt took place after the congress of Vienna (1815), when the government tried to make Rijeka the centre of the diocese of Modruš, without administrative ties with Senj. Rijeka becomes the centre of the diocese only in 1925, when political issues demanded the separation of the city from the jurisdiction of the bishop of Senj. From 1951 its Croatian part was under the administration to the bishop of Senj and Modruš. In the year 1969 Rijeka becomes the centre of the metropolitan archdiocese, with a resident bishop. By time it was clearer that Rijeka doesn't need the entire region of Senj and Modruš. This correction was done in 2000, when 5 of 10 deaneries were subtracted to Rijeka, forming the newly established diocese of Gospić and Senj. Rijeka today is still the centre of the metropolitan archdiocese.

Key words: archdiocese of Rijeka and Senj, metropolitan archdiocese of Rijeka, diocese of Senj, diocese of Senj and Modruš, diocese of Rijeka, diocese of Krk, diocese of Pula and Poreč